

Ана ЈЕВТОВИЋ

докторанд, Филозофски факултет Универзитета у Нишу

Кашарина МАРИЋ

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

Доц. др Маја ВОЈИНОВИЋ

Факултет за менаџмент, Сремски Карловци, Универзитет

„Унион – Никола Тесла”, Београд

ДОИ: 10.5937/bezbednost2303107J

УДК: 351.74:050]:659.3(497.11)

Прегледни научни рад

Примљен: 2. 9. 2022. године

Ревизија: 5. 2. 2023. године

Датум прихватања: 13. 11. 2023. године

Друштвена улога Полицијског власника и појава црне хронике у Србији

Апстракт: Посматрајући друштвену историју медија кроз међуоднос новинарства, полиције и државе, анализирамо лист Полицијски власник, који је крајем XIX века постигао велики ефекат у популарисању црне хронике у ондашњем јавном мњењу. Иако су представљали савремено и стручно полицијско власило, уредници (који су били и полицајци и новинари), остварили су одговорним, ангажованим и мобилишућим приступом на граници књижевно-публицистичког стила значајне професионалне улоге, постигајући видљиву и у међународном окружењу. Култура читања штампе није се могла ширити брзо колико и жеља за друштвеним променама, али већина власника садржаја који је говорио о лоповима, преваранима, хајдучима, убицама, корумпираним представницима власти, шпировачима и сличним актерима девијантних појава, без сензационализма, манипулација и флорификација таквих особа, била је задивљујућа. Полицијски власник је блажим, неформалним и више пријатељским приступом традио моћи поверења са заједницом, ширећи репутацију полиције и затворених, истовремено мењајући друштвену свесност о корупцији, криминалу и другим историјским појавама. Кроз „поуке и додуке” и снажан етички и акти-

*вистички ирисивуи евидентан од ирвих бројева, иублика је намеи-
нуше сивове ирихвистала као оријентир у све турбулентнијем и
небезбеднијем окружењу.*

Кључне речи: Полицијски гласник, црна хроника, новинарство,
стил извештавања, безбедност.

Увод

У овом раду друштвена и безбедносна историја Србије посматрају се кроз преглед настајања, опстајања и функционисања штампе, као некада популарног гласила намењеног широј јавности, али и значајног средства обликовања политичке културе и стабилног окружења. Стицањем аутономије и коначним ослобађањем од турске власти тридесетих година XIX века, кроз процесе урбанизације и модернизације започела је дуга борба за креирање националног идентитета, културне независности и изградње нових социјалних односа. „Прелазак са турске калдрме на европски асфалт” био је тежак и одговоран процес који је захтевао велико ангажовање интелектуалне елите, која се тек стварала. Синови угледних српских трговаца, лекара и чиновника, школовани по Бечу, Пешти, Паризу, Венецији, Берлину, али и Москви и другим великим центрима, у другој половини овог века враћају се у домовину, гледајући како да промене традиционалне феудално-племенске друштвене обичаје и обрасце понашања. Испрва у Београду, а потом и у другим већим градовима и варошима, оснивају се грађанска друштва, из којих ће брзо настати и сталешке организације са израженим потребама за информисањем сопственог чланства, али и шире заједнице. Прво је основано *Адвокатско удружење* (1871), затим *Српско лекарско друштво* (1872), па *Апотекарско друштво* (1887), тако да ће временом свака бројнија професија формирати сопствена друштва и организације. Историчар штампе Јован Скерлић овај тренутак издваја као преломан у процесима модернизације којима Србија коначно одбацује до тада доминантан страначки утицај и деобе у друштву: „Дотле су у српској штампи владали искључиво политички листови, начелни и борбени органи појединих странака”, док се сталешким организовањем „почињу јављати листови – приватна предузећа, који се не обраћају више једној политичкој групи но широј публици” (Скерлић, 1966: 84). Поделе на обреновићевце

и карађорђевићевце, конзервативце и либерале, староседеоце и дошљаке благо се померају у други план. Младе друштвене снаге ступају на јавну сцену, креирајући односе у којима политика више није ударна вест. Отуда је за овај рад важно уочити и како већина најутицајнијих сталешких друштава има своје новине: *Бранич* – намењен адвокатима, *Српски архив за целокуино лекарство* – намењен лекарима, *Пољопривредни гласник* – намењен сељацима итд. (Стојановић, 2008: 254). Педантни француски истраживач друштвених промена Алексис де Токвил (Alexis de Tocqueville) међу првима је уочио значај појаве грађанских „удружења”, сматрајући да она постају снага промена које ће демократизовати друштво.²⁴

Свака држава у свом настајању води рачуна о унутрашњој и спољашњој безбедности, формирајући полицијске снаге којима су приоритетни циљеви заштита територије и сигурност становништва, али исто тако води рачуна и о сопственом имиџу. Иако се у тим временима није знало за односе с јавношћу, маркетинг и сличне комуниколошке дисциплине, можемо запазити да се доста бриге посвећивало изградњи *репутације* којом би се стекло поверење обичног света. „Посматрајући настанак државе и њен међуоднос с полицијским службама, могли бисмо да констатујемо велику међузависност и преплитање – од начина организације и модела функционисања, преко опхођења са грађанима до општеприхваћене представе и поверења које су уживале у јавности”, закључују Милашиновић и Јевтовић, издвајајући слику у јавности која настаје као резултат деловања служби на терену и извештавања у медијима.²⁵

Појава првог полицијског листа

За кратко време, новинарство и полиција у Србији прошли су кроз велики број организационих промена, делећи судбину нејаке државе. Министарство унутрашњих дела, након добијања аутоно-

24 По Токвиловом мишљењу сталешка удружења су најавила појаву непрофитног сектора „који ће омогућити отварање Запада” (Brigs, Berk, 2006: 165–166).

25 „Ако знамо да односи с јавношћу битно утичу на промене мишљења, ставове, гледишта и судове – једном речју, репутацију коју полиција има у друштву – јасно је зашто све више времена треба посвећивати медијима и начинима на које они преносе поруке различитим деловима јавности.” (Милашиновић и Јевтовић, 2017: 169).

мије 1830. године, било је задужено за старање о јавном реду, личној и имовинској сигурности, здрављу, јавном моралу, сиротињи, трговини, занатима, мерама за јавну употребу, поштама и шумама, али и за оружане снаге, јер Србија према договору са османским властима није имала право на сопствену војску све до 1862. године, када је коначно оформљено и Министарство војно. Основни принципи садржани су у акту *Устройение Централне Државне Управе у Књажевсџву Србији*, којим је формирано седам министарстава, међу којима је и Министарство унутрашњих дела. Растући број полицијских чиновника и служби које су се на разне начине бавиле овим пословима утицао је и на одлуку да ова организација оснажи друштвену репутацију издавањем сопствених новина. Од идеје до реализације протекло је пуно времена, а занимљиво је да се у међувремену на овај корак прва одважила војска. Генералштабни пуковник и тадашњи војни министар Јован Мишковић, уз помоћ професора Јована Драгашевића, 1879. Године покренуо је часопис *Райник*, са образложењем: „Доста је времена прошло откако је наша војска без свог гласила, без војног листа. Уплив тога недостатка на нашу војску може да цени само онај, који зна, какву улогу игра данас уопште књижевност у свету. Војска без свог листа је као човек без говора.” Генерал Милојко Лешјанин 1881. године мења назив часописа у *Службени војни лист* и уређује га по угледу на француска и пруска искуства.²⁶

Када се у суботу 9. августа 1897. године појавио први број *Полицијског гласника*, било је јасно да ће у богатој понуди штампе Србије још једна друштвено важна организација потражити своје место у оштрој медијској конкуренцији. Да је лист комерцијално оријентисан, може се закључити из уводног обраћања будућим читаоцима: „Први број ‘Полицијског гласника’ шаљемо само онима, за које сматрамо, да им је дужност да га држе и да се по могућству постајају да га прошире.” Такође, апелује се на заинтересоване да што пре пошаљу претплату, а ако то не желе, да достављени примерак врате издавачима. Нескривена намера издавача била је и да новина постане званично гласило будућег полицијског удружења.²⁷ Уред-

26 За време Првог светског рата Службени војни лист је излазио у Солуну (осим 1916), не прекидајући континуитет све до марта 1941. године. Био је недељни лист, али је према потребама излазио и чешће.

27 „Прва реч”, *Полицијски гласник* I, 1 (1897).

ништво је исправно проценило улогу новог гласила, које је садржајем требало да задовољи стручну потребу све бројнијег полицијског и чиновничког апарата, али и да едукује ширу заједницу, чиме би обезбедило опстанак на тржишту. Колико је бројност штампе била изражена, говори и податак да се само те године појавио 31 новоосновани лист. Сурове услове конкурентности илуструје чињеница да су почетак Првог светског рата од њих дочекала само три. Скерлић узроке несналажења види у неприпремљености уређивачких тимова да препознају захтеве професије, па су због „подилажења” купцима и непрофесионалности трпели губитке: „Нови листови више воде рачуна о вестима но о идејама, више о занимљивости но о полемикама, више о подлиску но о допису, више им је стало до читалаца но до присталица.” (Скерлић, 1966: 85)

Прве реакције публике на појаву *Полицијској иласника* биле су више него охрабрујуће, што се види већ из текста у другом броју, објављеном наредне суботе, 16. августа 1897. године: „На наш лист претплатила су се сва министарства, више новчаних и других завода са по неколико примерака, а Управа града Београда на 10 примерака, са наређењем да га сва подручна надлештва држе. Исто тако и команда жандармерије узела је наш лист за своје канцеларије у Београду и канцеларије свију одреда у земљи...” Претплатом су подршку дали готово сви полицијски чиновници, судије, већи гостионичари и кафеције који су новине ставили у своје објекте на радост гостију, па се може рећи да је пријем превазишао очекивања, што показује и чињеница да су прва два броја морала бити доштампавана. Међутим, култура претплаћивања на штампу није се могла ширити брзо колико и жеља за друштвеним променама. То и не чуди ако се зна образовна и економска структура становништва које је осамдесетих година тог века живело у Србији. Огромна већина била је на селу, бавећи се земљорадњом и сточарством, тако да је одлука власти да се основно образовање прогласи обавезним имала за циљ повећање процента писмености. Покретање стручних и забавних листова, часописа и ревија било је везано углавном за Београд, тадашњу престоницу која је „у фебруару 1882. године имала тек нешто више од 33.000 житеља, али у којој су биле све важније образовне институције, укључујући Краљевску Српску Државну штампарију, Војну академију, Богословију, Народну библиотеку, Читалиште, Српско учено друштво и Велику школу”

(Бјелица и Јевтовић, 2006: 297). То значи да је тираж *Полицијског гласника* из данашње перспективе био више него скроман, али и да је број нумераната у почетку био задовољавајући када се има у виду укupan број штампаних издања на тржишту.

Криминалистика, форензика, судство, потернице и књижевност на једном месту

Полицијски гласник је на почетку био у власништву Одбора Министарства унутрашњих дела, да би мало касније постао и званично гласило Министарства. У првим бројевима у заглављу листа најпре је стајало „Стручни лист за све полицијске радње”, да би потом било понуђено и ближе појашњење: „Стручни лист за полицију, безбедност и администрацију полицијских општинских власти”. Опредељење издавача види се већ из уводног текста првог броја: „Покрећући стручни лист за све полицијске радње које се врше, како у општини тако и код државних власти, ми смо уверени да ћемо имати много тешкоћа, али нас у томе куражи идеја: да овим листом попуњавамо у нашој отаџбини једну осетну празнину, а у исто време да стварамо могућност сваком човеку, а нарочито ономе у чијим се рукама налази извршење ма које полицијске радње – извор из кога ће се моћи уверити, је ли саобразно постојећим законима, уредбама и обичајима, појављени случај у свом делокругу извршио како ваља или не.” Уређивачка политика је подразумевала да се прате све информације у области криминалистике и сродних научних дисциплина, као и судске праксе у Европи и земљи, и о њима информишу читаоци. Отуда је у садржајима било места и за разне поучно-забавне прилоге, информације и поруке приступачне широј публици коју је кроз занимљиве и поучне прилоге на неки начин требало придобити. Странице формата 24,5 x 31 цм преломљене су на два или три ступца, са међустубачним линијама. Обим листа био је осам страна, ређе четири, а повремено су излазили и двоброји на 12–14 страна. Дешавало се да изађу и ванредни бројеви, који су били нешто мањег обима (најчешће четири стране). Лист је од 1897. до 1921. године излазио једном недељно у Београду, са разумљивом паузом током Првог светског рата. Први уредник био је некадашњи полицајац Наум Димитријевић, који још у уводном тексту објављеном 9. августа 1897. године под насловом

„Прва реч” најављује како ће изгледати садржај: „Осим криминалне белетристике (чији је представник г. Таса Миленковић), колико је имамо у преводима и орђиналима, полицијске књижевности нема у Србији, или и ако је и мало има то је толико знано, да многи људи мисле да и не може бити какве друге полицијске литературе, осем оне која се налази у Зборницима и расписима полицијским.” Аутор даље појашњава како би отклонио сваку дилему: „Уместо полицијске литературе, која је код нас врло малена, ми се лаћамо тога задатака да нашим листом заменимо исту у колико се она уопште узев, може новинама заменити” (*Полицијски иласник*, 1897, бр. 1, стр. 1). Тако се кроз бројеве могу проналазити упутства полицијским иследницима како водити истрагу („о упадању кроз прозоре”, „упадању кроз врата”, „о нападу кроз браве”, „о кесарошким крађама”, „о крађама на вашарима”, „о фалсификовању печата”, сл.), одговори правницима и државним чиновницима о поступањима у насилним поступцима осумњичених, као и бројни савети обичним људима како поступити током „похаре” или сличних криминалних активности. Да је такав приступ био прихватљив за власт, показује податак објављен у броју од наредне године, где се кроз кратку вест саопштава како су „Њихова Величанства краљ Александар I и краљ Милан примили у аудијенцију уредника *Полицијског иласника*” и том приликом изразили своје задовољство оствареним резултатима (број из 1898, год. II, стр. 67 и 83).

У међународној сарадњи уочавамо велики допринос приближавању европским и светским искуствима. На пример, у листу је објављено више од 250 прилога 80 страних аутора, у којима се говорило о мотивима и циљевима безбедносних промена и полицијских поступања, што је требало послужити нашој служби и успелницима као узор деловања. Из журналистичког угла занимљиво је да је у САД још 1845. године покренут *Национални полицијски лист*, фокусиран на сензационалистичко-таблоидне приче о злочинима, да би променама у власништву седамдесетих година истог века постао један од најчитанијих тако што је у садржаје укључио спортска дешавања и обавезно провокативне фотографије старлета.²⁸ Наш *Полицијски иласник* није заговарао тако комерцијализован

28 Ричард Фокс (Richard K. Fox), ирски имигрант, фокус је прво усмерио на спорт, прецизније атлетику, али је због фотографија и сензационалистичких прича лист био радо читан међу мушкарцима по берберницама док су чекали свој ред (Welky, 1998).

приступ, сматрајући да се злочини, крв и невоље не могу продавати за новац без подуче читатељства.

Од 1905. године у заглављу стоји да је *Полицијски гласник* „Службени лист Министарства унутрашњих дела”, а уредник постаје тадашњи начелник Министарства унутрашњих дела Душан Алимпић. Министарство је нескривено утицало на садржину, као и на дистрибуцију новина, јер је планирало да широком дистрибутивном мрежом и великим бројем претплатника унапреди рад полиције и сарадњу са становништвом. До 1913. године на месту уредника смењивали су се Алимпић и Добривоје Бакић, који су писали за лист од његовог оснивања, а краће време на овом месту налазио се и Милорад А. Вујичић. Издавамо и да је уместо одговорног уредника листом 1908. године управљао Редакцијски одбор (Чедомиљ А. Костић, Душан Ђ. Алимпић, Добривој В. Бакић). Када је основан, годишња претплата је износила 20 динара за Србију, односно 30 динара за иностранство. Последње године постојања, пре Првог светског рата, годишња претплата је остала 20 динара, али само за припаднике полицијских власти, а за све друге смањена је на 12 динара. За иностранство цена новина је била двоструко већа, односно 24 динара годишње, али према доступним подацима претплата је била проблем у свим фазама издавања. То се одлично види из малих огласа и обавештења датих на крају скоро сваког броја, где се претплатници моле да испуне свој део обећања, или ће им доставити листа бити прекинута. Листе претплатника потврђују да су међу њима били виђенији људи из Румуније, Аустрије и Бугарске, па се може констатовати да је лист имао међународни углед.²⁹

У периоду 1920–1924. *Гласник* је био службени орган Одељења јавне безбедности Министарства унутрашњих послова Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, да би наредних пет година излазио као службени полицијски орган Министарства унутрашњих послова.³⁰ Излазио је са прекидима до скоро самог завршетка Другог светског рата (прва етапа 1897–1914; друга етапа 1920–1944).³¹ Афирмативна

29 Полицијски гласник ће остати запамћен и као први српски лист који је извезао своју лиценцу. Бугарска полиција је по угледу на њега основала своје новине.

30 Архив Југославије АЈ, фонд Министарство унутрашњих послова Краљевине Југославије (14), Одељење за државну заштиту, специјализована штампа – Полицијски гласник, 14-81-317.

31 Полицијски гласник је био службени полицијски орган шефа Српске државне безбед-

и пропагандно-активистичка сврха новина видљива је у намери да се јавности приближе биографије и резултати полицијских старешина, укључујући и њихове фотографије. С друге стране, објављено је више од 5.000 слика окорелих криминалаца против којих се водио поступак и који су на разне начине угрожавали друштво, док је број текстова који су се односили на црну хронику био преко 12.000. Њихова карактеристика је књижевно-публицистички стил наратије, чиме се криминалистичке истраге и теме приближавају ширем аудиторијуму. Због једноставног, народног језика и занимљивости казивања читаност је за оно доба била веома велика, можда и због тога што је лист попуњавао велику празнину у односима полиције и јавности.

Током историје, или „како је време пролазило” – да употребимо метафору Бригса и Берка (Brigs, Berk, 2006: 258) – српско друштво схвата да са појавом индустријализације, којом се увећавају богатства појединаца и количина слободног времена, расту унутрашње насиље и несигурност. С једне стране, мењају се обрасци рада, село се маргинализује, породична задруга више не функционише, при чему доток становништва и миграција у градове узрокују раст крађа, појаве фалсификовања новца и докумената, злочина и бројних девијантних понашања, док с друге стране, промена економских токова и неравномерност у прерасподели капитала шире атмосферу страха и неизвесности. Недостатак информација о безбедносној култури, али и о последицама бујања патолошких активности, подстиче интересовање за до тада табуизиране теме из сфере криминала. „Сличице из коцкарског живота”. „Лоповске досетке”, „Лудило и злочин”, „Где је леш” и сличне рубрике и текстови најављују ширење црне хронике, која живописним стилем приповедања, али и старатељским односом ка обичном свету, као магнет привлачи читаоце свих нивоа образовања и година старости. У својим „поукама и подукама” уредници инсистирају на прикупљању доказа приликом полицијских увиђаја, али исти принцип траже и у новинарском извештавању.³² Зато је појава *Полицијској*

ности од 1942. и излазио је све до јула 1944. године, пише у дисертацији Невенка Кнежевић-Лукић (Кнежевић-Lukić, 2019).

32 У савременој полицији данас се примењује англосаксонски модел под називом *evidence-based practice*, што би се могло превести као „рад полиције заснован на доказима” (Спасић, 2020: 162–185). У нашој академској заједници доминирају страна иску-

гласника била значајна за ширу друштвену историју медија јер је поред информативног имала и значајан едукативни карактер. Новина ослобођена партијског патернализма (наравно, у мери којој је то закон допуштао), захваљујући сталешкој организованости имала је професионалну усмереност, што се најбоље види кроз анализу садржаја.

У првом делу листа објављивани су и званични укази о напредовањима и постављењима у служби, активностима власти и државних органа, док је други, опширнији део са називом *Чланци* садржао извештаје о полицијским истрагама, нудећи као додатак и полицијски речник намењен припадницима служби како би „једнообразним радњама” вршили своје дужности, „па се после неће моћи казати да власти раде један исти посао различито и то другојаче у Београду, а другојаче у неком срезу или округу”.³³ Из овога се јасно уочава професионално-едукативна и стручна мисија новина, које сценаризацијом девијантних понашања теже да промене патријархалну свест српске јавности, посебно чинећи све да преобразе понашање лица из криминалне сфере. Наративизација стварности продужава и оснажује регулативни утицај службе, јер се кроз дискурс црних хроника друштвене праксе легитимишу у друштвени поредак у којем функционишу. Процеси симболичких промена су сложени и вишезначни, али како је садржај новина постајао занимљивији и експлозивнији, тако је и број читалаца растао. *Гласник* открива до тада непознате приче о лоповима, преварантима, хајдучима, убицама, корумпираним представницима власти, греховима државних чиновника итд., али истовремено учи народ како да им се супротстави или помогне полицији да их похапси. То се добро види из броја 5, када (на страни 34) пише о ухваћеном лопову „кога је радник државне штампарије познао по слици објављеној у нашем листу”, позвао жандарма, а он га сместио у затвор.

Црна хроника је увек занимљива читаоцима, али када се објављује у полицијским новинама, јасно је да садржи скривено значење. Сарадници листа су веома добро плаћени, али се од њих очекује да јасно укажу на примере пожељног понашања. *Полицијски гласник*

ства и теорије (нпр. Corder, 2019; Knutsson, Tompson, 2018), при чему је скоро занемарен податак да су нагавештаји оваквог приступа постојали у нашем Полицијском гласнику.

33 Полицијски гласник I, 1 (1897).

циља да постане морални светионик у друштвеном окружењу, што значи да став треба да буде важнији од саме информације. Отуда се често још из назива рубрика види шта редакција мисли. На пример, текст *Грижа савесџи*, са поднасловом *Криминални доџађај* (бр. 9, стр. 61–62; 1889), говори о жени која је покрала већ мртвог мужа, не знајући да је новац тестаментом већ њој одређен, тако да остатак живота проводи у кајању. Публицистичко-наративни стил казивања драматизује целу причу, са поентом да се ниједан злочин не исплати, јер на крају живота све долази на наплату.

Висок морализаторски тон избија из сваке рубрике, сваког текста. Као илустрације ево дела текста „О крађи”, којим се грађани информишу на које све начине разбојници врше крађе:

„Неки домаћин враћао се позно увече са неке пријатељске вечере својој кући, у којој је баш у то време крађа вршена. Лоповски стражар, који је знао да је он газда куће, даде својој дружини у кући знак да гледају пута и начина како ће умаћи. Он међутим, сачека газду пред капијом. Чим му се приближио и упитао га шта ту ради и кога чека, он му одговори: да му се жена напрасно разболела; да има јаке болове и да је дошао по бабицу, која у тој кући станује, да је одведе његовој болној жени. Газда га увераваше да у његовој кући не седи никаква бабица, да никада није ни седела, нити би он дозволио да у његовој кући станује. Али овај лоповски стражар запомагаше непрестано, доказујући, да му је казато, да на сигурно у тој кући бабица станује. На томе остаде све дотле, док му газда не рече, да ће га одвести до стана једне најближе бабице. Ту понуду прими овај са највећом благодарношћу, па се онда обојица упутише што брже моглоше бабичиној кући. Али кад се газда уморан вратио својој кући, имађаше шта и видети.” (*Полицијски џласник*, број 15, 15. новембар 1897, страна 115, „Истрага – О крађи”)

Поента је очигледна: наивност је нешто што преступници вешто користе, тако да се преношењем туђих негативних искустава код аудиторијума подстичу обазривост и самоконтрола.

Сталешка усмереност листа отворила је велики простор појашњењима послова полиције, али и интересантном приступу на нивоу литерарности, којом се открива опасан и непознат свет криминала и људи ван закона. Ретки истраживачи садржаја *Полицијској џласника* уочавају ту спрегу књижевног и журналистичког, чиме се садржај популарише и добија на видљивости: „Тако у тек-

стовима из тзв. црне хронике проналазимо прави зачетак српског криминалистичког жанра. Врло је занимљиво пратити како се догађај транспоновео у вест, или постајао грађа за тзв. полицијску књижевност” (Јовановић, 2012). Мобилизација јавног мњења заснивала се на вештинама и техникама приповедања које стижу са сваке стране листа. Мутација у обликовању жанровске структуре видљива је и код биографија полицијских старешина, догађаја из живота познатих хајдука или окорелих лопова и убица, када кроз извештаје уочавамо елементе документарне репортаже, фелтона и есеја. Патријархални културни модел је нарушен и доведен у питање, а да публика није ни осетила да је дала свој пристанак.

Такмичење међу новинама не огледа се само кроз брзину и редовност појављивања, већ и кроз уважавање уредника и новинара који аранжирају, тумаче и обликују вести и извештаје. У том светлу посебно је занимљива рубрика „Из полицијског албума”, која је доносила квалитетне наративе са детаљним портретима злочинаца, уз често објављивање њихових фотографија, укључујући и припаднике породица. Она открива везе унутар друштва, пукотине у полицијском и судском систему и рањивост заједнице, оснажујући склоност да емотивно везује публику са протагонистима криминалних активности. Из теорије жанрова уочавамо доминацију вести, које се понекад шире у извештаје. Они често немају временску актуелност, али ексклузивношћу догађаја и чињеница које први пут испливавају на јавну површину привлаче ондашње читаљство. Тако се вештом и динамичном нарацијом догађај обликује у вест или извештај, добијајући комбиновани литерарно-журналистички дискурс. Тиме се потврђује гледиште професора Радомира Животића, који тврди да је лексика у вестима разноврсна колико и сам живот.³⁴ Ова једноставна форма дискурса заснивала се на вештини приповедања (данас би је назвали *storytelling*) или развијања приче којом се одржавала пажња читаоца.³⁵ „Исписујући чињенице о преступницима у рубрици ‘Из полицијског албума’ неретко

34 „Готово све може бити обликовано у форми вести – догађаји, процеси, појаве, сва друштвена збивања, економска кретања, уметнички и културни живот – а све то изискује да буде адекватно именовано” (Životić, 1993: 33).

35 Кристијан Салмон (Salmon, 2010) наративни преокрет (narrativist turn) заснива на преокретима у садржају, али и скривању смисла који се вештом нарацијом удаљава од стварности, форсирајући забавну причу која обогаћена детаљима, топлином и емоцијама одвлачи пажњу на другу страну.

се дешавало да се посебна пажња посвети њиховој карактеризацији, обично датој кроз детаљни приказ њихових злочина, а што је требало да утиче на већу уверљивост приказаног догађаја и личности. Касније су ти догађаји као ‘слике из живота’, ‘слике из велеградског предграђа’, ‘слике са села’, белешке из полицијских дневника и сл. прерастали у праве крими-приче у рубрици ‘Поучно забавни део’” (Јовановић, 2012: 561–577). У нашем случају новинарство и белетристика су у међусобном преплитању, као и у тадашњем европском и светском окружењу. Тек са таблоидизацијом, забава постепено и тихо улази у свет штампаних симбола, али да би новине продрле у масе, било је неопходно да неколико пута појефтине, уз промену навика и потреба аудиторијума.

Црна хроника у *Полицијском иласнику*

„Када је постала држава тада је постала и полиција. Држава се без ње не може замислити”, пишу уредници *Полицијског иласника* (бр. 1, стр. 2; 1889.), чиме јасно исказују своја друштвена опредељења. Порочно српско друштво (коцка, крађе, преваре, пљачке, прељубе, силовања, убиства...) свакодневно је било изложено бројним девијантним дешавањима, од којих су најбруталнија и најкарактеристичнија налазила своје место у новом листу. Свест о штетности и погубности криминалног деловања није била толико развијена, тако да помагачи (јатаци) и логистичари актера злочина нису адекватно жигосани од друштвеног окружења. Подела на истинито и лажно, стварно и фиктивно кроз гласине, фаме, руморе и дезинформације често би доводила јавно мњење у дилеме и неодлучност, тако да је новина која је преносила званичне чињенице била важна за доношење ставова о конкретним догађајима. За анализу смо издвојили један карактеристичан пример, који објашњава моделе и технике злочиначког удруживања:

Опасна дружина

Панта Симић – Ћибић, скитница родом из Костањца у Босни (1886. год.), средњег раста, сувољав и риђ,

Срећко Банић, зем. родом из Кормана у срезу поцерском (рођен 1861. год.) повисок, крупан, црномањаст, и

Ружа, жена Срећкова, средњег раста, црномањаста, рођена 1871. год.

Још 15. маја 1899. године власт среза поцерског ухвати Панту у кући Срећковој те га као скитницу и без занимања протера, али је Панта том приликом побегао испред спроводника и дошао опет овом Срећку и са њиме почео да краде, пљачка и убија.

Ево дела за која се зна да су починили:

1. Ноћу између 21. и 21. марта пр. год. обили су дућан Павлу Антонићу трг. из Брдарица, покрали му разне ствари и готов новац у вредности од 1000 динара;

2. Ноћу између 6. и 7. априла пр. год. провалили су зид на стајаћој соби Панте И. Пајића механције из Уровца, те му покрали разне ствари и готов новац у вредности од 1500 динара;

3. Ноћу између 18. и 19. маја пр. год. пробили су зид на дућану Живане уд. Арнаутовића, из Дебрца, покрали јој готов новац 1070. дин, и разне ствари у вредности од 750 динара;

4. Ноћу између 15. и 16. јуна пр. год. пробили су зид на дућану Димитрија Дамњановића трг. из Шапца, покрали су новаца 400 динара и разне ствари у вредности од 200 динара;

5. Ноћу између 6. и 7. октобра пр. год. пробили су зид на дућану Драгутина Петровића трг. из Шапца, и покрали су разне ствари у вредности од 600 дин;

6. Ноћу између 6. и 7. децембра пр. год. обили су зграду г-ђи Јелени Саватићки, учитељици на Ориду, и покрали јој разне ствари у вредности од 300 динара; и

7. На дан 22. јуна пр. год. у 3½ часа по подне, из заседе убили су из пушке Милоша Старчевића из Кормана, одборника општине оридске, у путу кад се Милош враћао од суднице својој кући.

По свима овим делима, полицијске власти и то: начелство подринско, начелници срезова: поцерског и посаво-тамнавског, предузели су били живу истрагу ради проналаска ових криваца, али сав труд беше узалудан.

Панта и Срећко вешто су се крили, а Ружа примајући у кућу разне покрадене ствари ћутала је и опрезно им у свему помагала. Панта је зими долазио Срећковој кући на преноћиште, а лети је остајао у шуми у својој нарочито направљеној скривеној пештери. Њега су чували и други јатаци (које су

Срећко и Ружа показали), те је овај зликовац успешно вршио сва напред поменута дела... (*Полицијски гласник*, год. V, бр. 17, 1901, стр. 134, 135)

Обим нашег рада нам не дозвољава даље преношење текста, али у најкраћем, он описује завршни чин полицијске акције у којој је хајдук убијен, са јасним ставом аутора: „Ни на последњем часу зликовац не хте показати своја недела. Али је зато поднео грдне муке од задобивене ране. Пуна два сата мучио се ужасно док није своју гадну душу предао у ђаволове руке...” Из сваке речи извири вредносни суд новинара који, осуђујући злочинца, друштву указује на потребу јавне осуде оваквих лица, али и свих који су му помагали да постане претња по ширу заједницу.

На софистициран начин у листу се говори и о тешком животу полицајца и обавезама које некада могу прерасти у напоре и досаду. Индустријализација је значајно увећала материјално богатство српског друштва, при чему су технолошке промене постајале део трендова који су се примењивали у свим сферама живљења, уз отпор старијих генерација неспремних да се и саме прилагођавају новим тенденцијама. Технологији су потребне организационе промене, што се види кроз рад институција и служби. Конзервативно српско друштво нерадо их је прихватало, па ни полиција није била изузетак. Тако се у сегменту „Поучно забавни део – Аманет (из бележака једног полицајца)” откривају мане професије, незамисливе обичном човеку:

„Ништа није горе и досадније по нас полицајце но дежурство, а нарочито откад су установљени ови проклети телефони.

Почев од 5 часова увече па до 8 изјутра, човек се просто не сме маћи од телефона, а да не ризикује давање изјашњења или, у крајњем случају, каквог досадног објашњења.

Сваког часа и готово са свију страна звоне, траже, протестују, захтевају објашњења, прете, ретко кад моле, а у највише случајева наређују. Не знам откуд, али тек некако сваки налази да има право наређивати полицији и грдити њене чиновнике. То је, кажу, веома популарно!...” (*Полицијски гласник*, год. VII, бр. 12/13, 1904, стр. 98)

У издвојеном делу новина налазиле су се *Пријовејке и фељџони*, као посебна рубрика у којој су у наставцима објављивана дела

истакнутих домаћих и страних писаца: Радоја Домановића, Симе Матавуља, Војислава Илића, Боре Станковића, Максима Горког, Фјодора Достојевског, Лава Толстоја, Антона Чехова, Едгара Алана Поа, Марка Твена и других. Отуда блискост журналистике и књижевности, која се осећа и у неколико наредних година. За разлику од других листова овде је постојало и поглавље *Сврхични и научни гео*, где су се медицинским анализама истицали бројни сарадници, а међу њима био је и др Војислав М. Суботић, који је текстом „Луди Гућа заклао жену” општинским и полицијским властима скренуо пажњу на проблем душевних болесника, које би превентивно требало сместити у душевне болнице како би се предупредио могући злочин. Само у овом листу било је могуће прочитати форензичке радове на граници науке и популарног чланка, које је изузетно квалитетно писао др Милан Јовановић Батут. Текстом „Је ли особа ‘жива изгорела’ или је мртва била када је у ватру доспела”, Батут у наредних девет бројева објашњава читаоцима како се врши судско-медицинско вештачење.

„Ми, дакле, у слојевима и гомилама чађи по извесним деловима мртвага тела (устима, носу, ждрелу и т. д.) имамо у свима приликама готово поуздан знак, који нам утврђује факат, да је сумњива особа још за живота у ватру доспела, па се или у самом диму угушила, те већ као лешина ‘сагорела’, или је касније утицајем високе температуре угинула. (...) У таким приликама могло би се нпр. у остатцима ждрела, грла, једњака, душника (гркљана), плућа и желудца наћи трагова од дима у облику накупљене чађи као знак, да је та особа, кад је у ватру доспела, дисала (односно гутала) – дакле јамачно и жива била. С тога је тај знак у судско-медицинској пракси веома цењен, и гдегод се укаже потреба, судско-медицински вештак ће се њиме са коришћу послужити, те на том доказу своје мишљење оснивати.” (*Полицијски гласник*, број 42, 23. октобар 1905, страна 396/397)

Рубрика *Из полицијског албума*, иако међу последњим по месту које је заузимала на страницама, била је међу најчитанијима, јер је отварала ново дискурзивно поље у којем су се откривале патолошке стране појединаца и група које се сукобљавају са законом, али и државом у позадини. Асоцијативни поднаслови: *Тражи се...*, *Ко је ово?* и сл., провоцирали су радозналост и пажњу читалаца, а због

илустровања фотографијама и пикантним детаљима из биографија разбојника, убица, коцкара, сеоских надрилекарки, насилника, превараната и лопова увек је имала ефекат у јавном мњењу. У овој рубрици припадници полиције скретали су пажњу грађанима на лопове који су одлежали казну и пуштени на слободу, актуелна хапшења, али и потернице за криминалцима и бегунцима са робије, позивајући остале полицијске органе и друге грађане на сарадњу. Мобилизација јавности је била потпуна, при чему је благ, неформални, више пријатељски приступ градио мост поверења са аудиторijумом.

Ако бисмо данашњом академском апаратуром анализирали тон извештавања, вероватно бисмо закључили да је из броја у број вршена јавна стигматизација криминалаца, макар били тек осумњичена за недело. На пример, већ у првом броју уз име разбојника Димитрија Говедарића и његову фотографију, стоји и ближи опис: „лопов”.

„Ова слика показује једну врло препредену лопужу, који је небројено пута кажњаван за крађе и преваре. Родом је из Турске но одавна живи у Србији; стар је око 43–45 година. Тамо, где се овај настани, пати цела околина. Врло се вешто и дрско увлачи по кућама и краде што стигне. У последње време измакао је полицији из вида и незна се где је. Неки мисле да је отишао у Турску, али по свој прилици биће да се завукао у неку омању варош у Србији и вреба прилику да изврши какву већу крађу, или друго какво зло дело. Димитрије има обичај да по који пут пређе у Мађарску пресвучен у тамошњу сеоску ношњу, где се прилично позабави. Сигурно, да и тамо има дружину са којом врши крађе.” (*Полицијски гласник*, број 1, 9. август 1897, страна 7)

Међутим, не треба заборавити да у свакој друштвеној области постоје специфични лексеми, стручни изрази и композициони елементи битни за структуру извештаја. Ако знамо да су у новинама и за њих тада често писали бивши или актуелни полицајци, јасна је њихова оштра и бескомпромисна квалификација дела и актера. Уређивачки приступ је такав, лист жели да оно што саопштава јавности буде разумљиво и прецизно, тако да нема двосмислености или „дипломатије” у појашњавању девијантних понашања. Стигматизација је директна, јер се тежи јавној осуди таквих лица. На при-

мер, годину дана касније уз име Петра Ђукића „Прангаша” уз фотографију, стоји и ближи опис: „разбојник, кесарош и лопов”, док се у самом тексту детаљније описује варање картама којим жртве остају без последње паре.

Да је *Полицијски ѿласник* сталешки усмерен, показује и оријентација уредништва да „1) бележи веридбе полицијских чиновника, и 2) доноси некрологе полицијских чиновника и чланова њихових породица у случају смрти” (бр. 4, стр. 26, 1989.). Тек са окончањем Великог рата, први уредник Наум Димитријевић обновиће лист крајем 1920. године, отварајући га широј јавности. Грађани су тада могли да пријаве ако им нестане неко од чланова породице, или ако их неко покраде, било да је реч о животињама или личним драгоценостима. Такви садржаји публиковани су у рубрици *Из ѿолицијској ѿласника*, па се у новинама могло прочитати:

„Во, матор 3 године, средње величине, длаке по врх сивкасте, а испод врата врале, рогова средњи, по врху шиљастих, без жига и роваша, украћен је од непознатих лопова Живојину К. Марићу, из Куница, среза ваљевачког.”

Међутим, било је и текстова који су јавност обавештавали о другачијим догађањима:

„Мазгов, висок, длаке зекасте, чији је сопственик непознат, налази се код Суда општине Крчмарксе, среза колубарског.” (*Полицијски ѿласник*, број 2, 25. јануар 1921, страна 7)

Закључна разматрања

Појава *Полицијској ѿласника* представљала је значајан тренутак у друштвеној историји Србије, јер је невидљиво и поступно повезивала полицију и државу са грађанском заједницом. Продирући међу обичне, необразоване и сиромашне људе, којима су у значајној мери господарили стереотипи, предубеђења и традиционално-племенски обрасци живљења, новине су мењале „ток времена”, јер су мешавином књижевности и журнализма стварале нову публику, са измењеним ставовима и вредностима када су полиција и њен рад у питању. Сталешки усмерена уређивачка структура и жанровска хијерархија вести и извештаја, са усмерењем ка садржајима црне хронике, само су подигли интересовање јавног мњења за деловање полицијских служби, али и улогу и статус полицајаца и њихов однос

са државом и грађанима. Приче и записи из света криминала још тада су значајно подстицали пажњу јавности на новине које их објављују, истовремено оснажујући и креирајући мобилно језгро аудиторијума спремног да се разноврсним формама девијантног понашања одговорно и храбро супротстави. Конзервативизам је макар привремено потиснут на страну, па се може рећи како је *Полицијски власник* на раскршћу XIX и XX века био покретач безбедносних реформи и нових ветрова у устајалој и замућеној бари тадашњих политичких конфронтација и страначких препуцавања.

Већ смо истакли да је овај лист међу реткима који су успели да сачувају уређивачку доследност и комуникацију са читањем. По нашој анализи, *мишљење* (став) је највећа вредност ових новина, јер је висок морализаторски, етички и мобилишући приступ, евидентан од првих до последњих бројева, публика прихватила као оријентир у све девијантнијем и накараднијем окружењу. То значи да црна хроника није била проблематична из угла потребе за објављивањем, већ начина и садржаја којима се приказује. Ако се то чини без сензационализма, пакости, искривљавања, маште, промењеног контекста и манипулисања, онда се слика понуђена јавности може схватати и као „згуснута прича” о греховима појединаца и друштва у којем су живели. Велико новинарско име Волтер Липман (Walter Lippmann, 1922) у читаној и утицајној књизи *Јавно мњење* уочава да се снага штампе мање изражава у личности уредника новина, него у самом току вести. Пример *Полицијског власника* показује како се уравнотеженошћу уређивања и тока информација друштвени оквир једног времена може обликовати, а да се масе и не питају за сагласност.

Литература

1. Brigs, A., Berk, P. (2006). *Društvena istorija medija*. Clio, Beograd.
2. Бјелица, М., Јевтовић, З. (2006). *Историја новинарства*. Мега-тренд универзитет примењених наука, Београд.
3. Cordner, G. (2019). A practical approach to evidence based policing. In: Mitchell, R., Huey, L. (ed.), *Evidence based policing: an introduction*, Policy Press, p. 231–242.
4. Životić, R. (1993). *Novinarski žanrovi – štampa, radio, televizija*. Institut za novinarstvo, Beograd.

5. Jovanović, J. (2012). О полицијској књижевности – прилози из часописа Полицијски гласник (1901–1904), *Philologia Mediana*, Филозофски факултет, Ниш.
6. Knežević-Lukić, N. (2019). *Nastanak i razvoj naučno-tehničke policije u Srbiji (1904–1941)*, докторска дисертација, Универзитет у Београду, Историја и филозофија природних наука и технологије.
7. Knutsson, J., Tompson, L. (2018). Introduction. In: Knutsson, J., Tompson, L. (ed.), *Advances in evidence-based policing*. Routledge, New York, p. 1–9.
8. Lippmann, W. (1922). *Public Opinion*. Harcourt, Brace and Company, New York.
9. Милашиновић, С., Јевтовић, З. (2017). Имиц полиције у процесима изградње правне државе. *Полиција и њравосудни орјани као јарантио слободе и безбедносји у њравној држави*, Тематски зборник радова са међународним учешћем, том 1. Криминалистичко-полицијска академија, Београд; Правни факултет Универзитета у Крагујевцу и Фондација „Ханс Зајдел”, Београд.
10. Salmon, K. (2010). *Storytelling ili pričam ti priču*. Clio, Beograd.
11. Скерлић, Ј. (1966). *Истјоријски њрејлед срјске шјшамје 1791–1911*, Сабрана дела, Књ. VIII, Београд.
12. Спасић, Д. (2020). Рад полиције заснован на доказима. *Безбедносји*, часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије, број 3, стр. 162–185.
13. Стојановић, Д. (2008). *Калдрма и асфалти* (урбанизација и европеизација Београда 1890–1914). Удружење за друштвену историју, Београд.
14. Welky, D. V. (1998). Culture, Media and Sport: The National Police Gazette and the Creation of an American Working-class World. *Culture, Sport Society* 1, no. 1 (1998), 78–100. doi: <https://doi.org/10.1080/14610989808721802>.

The Social Role of the Police Herald and the Appearance of the Local Crime Report

Abstract: *In this paper, the social and security history of Serbia at the end of the 19th century is analyzed through an overview of the emergence, survival and functioning of the police press as a newspaper intended for the general public, but also as a significant means of shaping political culture and a stable environment. The appearance of the first issue of the Police Herald at the end of 1897 marked the strengthening of the class organization of this service, but also the growing influence and reputation in the society of that time. Although they represented a social-class and professional magazine, the editors (who were also policemen and journalists) made significant professional progress with their responsible, engaged and mobilizing approach on the border of literary and journalistic style, becoming visible in the international environment as well. Their main goal was to educate and train both members of the police and supporting administration, as well as the entire public in order to act preventively against the increasingly noticeable spread of numerous pathological phenomena.*

The culture of reading the press could not spread as fast as the desire for social change, but the skill of marketing content that talked about thieves, swindlers, bandits, murderers, corrupt government representatives, poisoners and similar actors of deviant phenomena, without sensationalism, manipulation and glorification of such persons was stunning. The Police Newsletter was published intermittently until 1944 (first stage 1897–1914; second stage 1920–1944). The affirmative and propaganda-activist purpose of the newspaper is visible in the intention to bring biographies and results of police officers, including their photos, to the public. More than 5.000 pictures of hardened criminals have been published against whom proceedings were conducted and who threatened the society in any way, while the number of texts related to the local crime was over 12,000. Their characteristic is the literary-publicistic style of narration, which brings criminal investigations and topics closer to a wider audience. Because of the simple, vernacular language and interesting storytelling, the readership was very high for that time.

With a mild, informal and friendlier approach, the Police Herald built a bridge of trust with the community, expanding the reputation of the police and its employees, while simultaneously changing social awareness of corruption, crime and other pathological phenomena. This clearly shows

the educational and professional mission of the newspaper, which, by scripting deviant behavior, strives to change the patriarchal consciousness of the Serbian public, especially doing everything to transform the behavior of persons from the criminal sphere. The narrativization of reality extends and strengthens the regulative influence of the police service and legal procedures, because through the discourse of local crime reports, social practices are legitimized in the social order in which they function. The processes of symbolic changes are complex and ambiguous, but as the content of newspapers became more interesting and explosive, so did the number of readers. The Newsletter reveals the then-unknown stories about thieves, swindlers, bandits, murderers, corrupt government officials, the sins of government officials... but at the same time it teaches the people how to oppose them or help the police to arrest them.

The class-oriented editorial structure and genre hierarchy of news and reports, with a focus on the contents of the local crime reports, only increased the interest of public opinion in the operation of police services, but also the role and status of police officers and their relationship with the state and citizens. Even then, stories and records from the world of crime significantly stimulated the public's attention to the newspapers that publish them, at the same time empowering and creating a mobile audience core ready to responsibly and courageously oppose various forms of deviant behavior. Conservatism was at least temporarily pushed aside, so it can be said that the Police Herald at the crossroads of the 19th and 20th centuries represented the initiator of security reforms and new winds in the stagnant and blurred atmosphere of political confrontations and conflicts among parties of the time.

Keywords: *the Police Herald, local crime reports, journalism, reporting style, security.*